

Bemærkninger vedrørende enkelte Afsnit af Krigen i Jylland 1657.

Af

K. C. Rockstroh.

I en lille men interessant Artikkel i Historisk Tidsskrift 6. R., V har Hr. Dr. phil. Chr. Villads Christensen givet nogle Bidrag til nævnte Krigs Historie, hentede fra de jyske Kirkebøger. Det er med fuld Ret, at Dr. Christensen i Indledningen bemærker, at Krigsbegivenhederne i Jylland 1657—59 „ere i en paafaldende Grad ubekendte og Materialet til deres Historie meget sparsomt“, og derfor tør det antages, at de nedenfor givne Oplysninger, der supplere Dr. Christensens Artikkel, kunne paaregne nogen Interesse. — De ere i Sommeren 1900 uddragne i det svenske Rigsarkiv af dettes meget righoldige Samling af Aktstykker til den hele Krigs Historie, af hvilken Kampen med Bønderne i Limfjordsegnene skal berøres først.

Det er en Selvfølge, at da Dr. Christensen kun har haft, hvad han selv kalder „smaa Notitser“, samt de faa i Forvejen trykte Aktstykker (og Pufendorf) at holde sig til, er der i den nævnte Artikel indløben nogle Fejltagelser; men det skal fremhæves, at Artiklen i det hele ved hel-

dige Kombinationer af det ringe Materiale giver en ret fyldig og nogenlunde rigtig Fremstilling af det passerede.

Den 25. August 1657 blev det svenske Hovedkvarter, ved hvilket Carl Gustav da endnu var til Stede, forlagt fra Kolding til „foran Frederiksodde“¹⁾, og den 30. September udfærdigedes der Instruks for Generalmajor Hans Bötticher (han skriver sig Beddecher) om at okkupere Jylland, nedslaa al Modstand af „sammenrottede, bevæbnede Bønder, Snaphaner og Ausschuss“ (Landeværn) samt assistere den svenske Overkommisær for Jylland, Joh. Siltmann, ved de store Udskrivninger af Penge og Naturalydelse m. m. De svenske Rytterafdelinger skulde vel brede sig over hele Landet, men dog overalt holde saadanne Styrker samlede, at de ikke vare udsatte for Overfald af Indbyggerne²⁾.

Den 18. September skriver Rigsadmiral Wrangel fra Lejren ved Frederiksodde til den da bortrejste Carl Gustav, at han har haft Efterretninger fra Bötticher selv, der sidst har været ved Aalborg, hvis Borgerskab sendte ham sine deputerede i Møde med Tilbud om Underkastelse. Derimod vare Bønderne i Vendsyssel fuldstændig under Vaaben og havde svaret paa Opfordringerne om Underkastelse og om at kontribuere ligesom Befolk-

¹⁾ Svenske Rigs-Registratur Maj—Sept. 1657. Fol. 1707.

²⁾ Smst. Fol. 1711. Dr. Christensen mener, at Korpset var i Randers omtrent midt i September (Pag. 530), men dette er ikke Tilfældet, da Bötticher var i Aalborg omtrent den 11. Han gaar ud fra, at Korpset holdt sig samlet, medens det i Virkeligheden havde Detachementer liggende omkring i Byerne. Af denne Grund kan Angivelsen af Korpsets Styrke Pag. 530: „ved 500 Heste stærk“ ikke gælde hele det til Böttichers Raadighed staaende Kommando.

ningen i de andre Egne, at „de selv vilde indfordre den af Kommissær Siltmann paalagte Kontribution og sende ham den over med Krudt og Bly“. De havde opkastet tre Skanser: to ved Nørresundby og en ved Hals. De to første vare nok meget maadelige, men den ved Hals var i god Stand og forsynet med seks 8-Punds Kanoner. Der var ingen geworbne Fodknægte i Vendsyssel; men Oberstløjtnant Ziegler¹⁾, der tillige specielt var Kommandant i Hals Skanse, havde ekserceret Bønderne og ladet dem besætte Skansen. Derimod fandtes der omtrent 250 uddannede Ryttere, nemlig de i Landskabet Bremen „durchgegangene“ og af Præsterne og Sognene i Vendsyssel opstillede, hvilke Ryttere førtes af Oberstløjtnant Niels Lykke²⁾. — Der er ingen Baade at faa paa Sydsiden af Limfjorden, da Bønderne have bortført dem allesammen,

¹⁾ Oberstløjtnant Friedrich Ziegler blev udnævnt til Chef for Landfolket i Aalborg Stift den $2\frac{1}{3}$ 1657. Den $18\frac{1}{6}$ s. A. beordredes han til at assistere ved Udskrivningen af 1000 Bønderkarle i Aalborg og Viborg Stifter og til at føre dem til Frederiksodde, hvor han var den 13. August. Derefter beordredes han tilbage til Vendsyssel for at organisere Modstanden her (Jyske Tegn. $28\frac{1}{4}$ 57, Krigskanc. Indk. S. 1661 Decbr. og 1662 Febr.). Ziegler var for saa vidt godt egnet til at have med Bønderne at gøre, som han i en Del Aar i Trediverne og Fyrerne havde været i dansk Tjeneste og kunde gøre sig forstaaelig paa dansk. Senere havde han krigedes i forskellige fremmede Lande. Som det senere vil ses, kunde han vistnok ogsaa drikke paa dansk, hvilket jo var mindre heldigt.

²⁾ Niels Lykke havde som Oberstløjtnant ved seks Kompagnier af Christoffer Huass' jyske Rusttjeneste- og Sogneryttere været med i det Bremenske. Regimentet havde i den første Uge af August, haardt trængt af Svenskerne, over Hals og Hoved indskibet sig paa Weseren, efterladende Heste og Oppakning, hvorefter Rytterne i større og mindre Hobe vendte hjem til Danmark. En meget betydelig Del af Regimentet var dog falden i Svenskernes Hænder. (Bl. a. Skrivelser fra Carl Gust. Wrangel 2. og 4. August, Sv. R. Ark.) Den i Brevet fra Niels Lykke, Danske

og Bötticher er betænkelig ved at gaa over Limfjorden, da han, dersom Foretagendet slaar fejl, kun kan trække sig tilbage mod Vandet. Han er derfor gaaet tilbage mod Viborg for at afvente nærmere Ordre fra Wrangel.

Wrangel tilføjer, at han nu „godt havde kunnet forudsige alt dette, da jeg kender Folkene fra for fjorten Aar siden, jeg var her i Jylland, da det gik Generalmajor Helm Wrangel ganske paa samme Maade“. Men da det jo ikke kan gaa an at lade „disse Bønder“ forblive under Vaaben, befaler Wrangel Bötticher at trække til sig det mest mulige af de ham underlagte Rytter- og Dragonregimenter og dernæst med hele Styrken at gaa vest om Limfjorden og falde over Bønderne hurtigst muligt, inden de faa mere Tid til at samle sig. For Eksemplets Skyld skal Bötticher lade hugge ned alle de Bønder, der træffes under Vaaben, medens de, der ville underkaste sig, skulle aflevere deres Vaaben, hvorefter de kunne gaa til deres Hjem. Skanserne ved Nørresundby skulle sløjfes, men den ved Hals skal besættes med Dragoner.

Yderligere indberettede Kommissær Siltmann, at der i Vendsyssel, Thy, Mors og Salling var næsten ikke en Bonde hjemme, men at de overalt ere samlede ved Færgstederne og under Vaaben. I seks Mils Omkreds fra Viborg er alt øde, og Bønderne tilbyde at betale med Krudt og Bly for den paalagte Kontribution¹⁾.

Jo mere vi saaledes træffe Vidnesbyrd om, at den jyske Bonde endnu besad en ikke ringe Del af Forfædrenes krigerske Kraft og Uafhængighedsfølelse, desto

Samlinger Bd. 1, omtalte „Bælum“ Skanse, hvor Oberst Huass forlod Regimentet, er Belem Skansen, paa Elbens sydlige Side, ved Oste-Floden.

¹⁾ Breve fra Carl Gust. Wrangel til Carl X Gustav, Sept. 1657. S. R. A.

stærkere bør det fremhæves, at det kraftigste og mest vaabenøvede Mandskab paa Landet var blevet udtyndet meget stærkt indtil dette Tidspunkt. Jyske Regiment under Oberst Valdemar Lykke¹⁾ til Grinderslevkloster var i Foraaret afmarcheret til Hertugdømmerne med en Styrke af omtrent 1500 Mand. Jyske Adels Fodfolk i en Styrke af omtrent 1000 Mand under Major Iver Olufsen var gaaet samme Steds hen. Rusttjenesten, Sogne-, Præste- og Fogedryttere samt Dragoner vare udmarcherede i et Antal af over 2000 Mand. 3000 unge Karle vare beordret udskrevne i Juli og August for at føres til Frederiksodde. Desuden havde hvervede Regimenter eller rettere sagt Regimenter, der skulde oprettes ved Hvervning, haft Løbeplads i Jylland i Foraaret og om Sommeren under meget stærk Tilgang af Folk.

Idet Tidspunktet noget foregribes, skal herved anføres et enkelt Træk af den Partigængerkrig, der førtes mod de Svenske flere Steder i Jylland. Sidst i September overfaldt hjemvendte Sogneryttere under en Ritmester²⁾ en svensk Rytterstyrke under Ritmester Johan Schellner i Skive, tog hele Styrken til Fange og „slæbte os arme Syndere fra et Fængsel til et andet“ for til sidst at inde-spærre dem i Nykjøbing paa Mors. Den 5. Oktober befriedes dog de svenske Fanger ved en Afdeling af Böttichers Folk efter Kampen ved Agger; men de Penge,

¹⁾ Blev dræbt paa Transport fra Glückstad til Frederiksodde sidst i September 1657 ved at en Kanonkugle, afskudt ved en Fejltagelse fra en dansk Krydser (Udligger) paa Elben, rev Hovedet af ham. (Nicolai Bennichs Regnskaber 1657 i Rigsarkivet og Wrangels Brev ¹⁴/₁₀ 1657 i Sv. R. A.)

²⁾ Uden Tvivl Jørgen Lykke. Bestalling som Ritmester ved Huass' Regiment ²/₃ 1657 (Jyske Tegn.). Hans Ryttere hørte navnlig hjemme i Salling og paa Mors.

som Ritmester Schellner havde indfordret i Landet, vare bleven ham fratagne tillige med Fortegnelserne over, hvem Bidragyderne vare. „Vi kunde godt have mistet Livet“, skriver den svenske Ritmester, „da de flere Gange have svoret paa, at de vilde tage det. Men efter Regnen kommer Solen“, og Ritmesteren var ikke sen til med sin nuværende Overmagt at kaste sig over dem af de danske Ryttere, der efter Affæren ved Agger havde søgt Tilflugt paa Mors. Han fik da ogsaa den Tilfredsstillelse at fange en halv Snes Stykker af dem, der havde været med til at overfalde ham i Skive. Han havde tillige erfaret, at to Oberstløjtnanter — det maa have været Ziegler og Niels Lykke — samt hans værste Avindsmand, Ritmesteren, vare tagne til Fange¹⁾.

Det ses heraf, at Dr. Christensens Formening om, at Svenskerne ikke kom til Mors (Pag. 525—26) ikke er rigtig. At der ingen Voldsomheder omtales i Dødslisterne kan hidrøre fra, at der ingen saadanne ere forefaldne paa Øen. De svenske Soldater vare Krigere, men ingenlunde tøjlesløse Banditter. De kunde vel i deres „Furie“ 3: under Kampen, naar deres Blod var kommet i Kog, vise sig ubønhørlige; men de fleste Efterretninger vise, at de knugende tunge Brandskatninger overalt inddreves efter en bestemt Plan, paa Grundlag af Jordebøger og Mandtal og saa vidt muligt under Medvirkning af den stedlige, indfødte Øvrighed, men uden Vilkaarlighed fra enkeltes Side. Forholdet mellem den svenske Soldat og Befolkningen var ogsaa mange Steder ret hjærteligt, hvilket Dr. Christensen ogsaa anfører Eksempler paa.

¹⁾ Brev fra Schellner, vedlagt Wrangels Skrivelse ²/₁₀ 1657. S. R. A.

I øvrigt veed Sagnet endnu i vore Dage at fortælle om Svenskernes Ophold paa Mors.

Af andre Efterretninger om Bøndernes Færd skal anføres, at Wrangel fik en Beretning fra Aalborg, dateret den 21. September — vistnok fra en hæderlig Borger i denne By, da Beretningen er skreven paa dansk og den skrivende er hjemmehørende der — hvori bl. a. fortælles, at den 20. var en af Obltn. Zieglers Kaptajner med 200 Mand til Fods kommen fra Vendsyssel til Aalborg og havde bemægtiget sig de paa Raadhuset indsamlede Vaaben, tilhørende det tapre Borgerskab, og var derefter atter gaaet tilbage til Vendsyssel. Ziegler og Lykke have altsaa kendt deres Folk og anset det for bedre, at Aalborgenserne ingen Vaaben havde, naar de kun vare saa lidet tilbøjelige til at bruge dem mod Landets Fjender. Ziegler selv med „600 Mand og nogle“ samt et Korporalskab af Lykkes Ryttere sagdes at være afgaaet til Harboøre, medens Niels Lykke med Resten af Vendelboerne stod ved Nørresundby¹⁾.

Underhandlingerne med Bønderne fortsattes i øvrigt hele September igennem; men Bøndernes Holdning og deres Svar paa Opfordringerne vedblev at være lige trodsig²⁾. Imidlertid var der truffen omhyggelige Forberedelser til Tog imod dem, og i det svenske Hovedkvarter ved Frederiksodde afventede man i Spænding, hvorledes Böttichers Færd vilde løbe af. Først den 9. Oktober kan Wrangel dog meddele, at han har faaet en foreløbig Underretning fra Bötticher om, at Ekspeditionen var „ziemlich fortgegangen“ — altsaa kun nogenlunde.

¹⁾ Danska kriget, Jylland og Øerne 1657—58. S. R. A.

²⁾ Breve fra Lars Flemming 22. og 30. Sept. 1657. S. R. A.

Vi skulle nu se, hvad der var gaaet for sig ved Agger (Harboøre), og hvorledes en af Carl X Gustavs Generaler forstod at udføre en Ordre om hurtig og energisk Handling.

Den 1. Oktober brød Bötticher op fra Viborg ad Holstebro Landevej. Efter 4 Mils Marche „slog han Nattelejr“ ved Haderup, tæt vest for Karup (Skive) Aa. Dagen efter stødte her til ham de Forstærkninger, som han havde beordret til sig fra Aarhus og Skanderborg m. fl. Steder, og med hele sin Styrke, bestaaende af „kommanderede“¹⁾ Ryttere og Dragoner af mange forskellige Regimenter, brød han op samme Dag, saaledes at han selv med Hovedstyrken marcherede ad Landevejen til Holstebro (3½ Mil), medens en Flankedækning gik direkte mod Lemvig for at recognoscere mod Snævringen ved Aggersund og mod Lemvig. Hertil ankom Flankedækningen Klokken 8 om Aftenen. For Penge købtes to fædrelandssindede Borgere i Byen til i Løbet af den samme Nat at føre hele Styrken de 4½ Mil „gennem Moradser og Vand“ til Fjendens „Retranchementer“, der sagdes at ligge en halv Mil paa „denne Side“ Vestervig Kloster.

Noget senere paa Aftenen ankom Bötticher med Hovedstyrken fra Holstebro (4½ Mil), hvorefter Marchen straks fortsattes med det samlede Kommando. Ved Harboøre traf Svenskerne paa de første Fjender: en Rytterpatrouille, hvoraf en Mand blev skudt, to bleve tagne til Fange inde i et af Husene, medens Resten undkom op over Tangen. De to fangne maatte nu paatage sig

³⁾ Saadanne „kommanderede“ Styrker toges altid blandt de dygtigste Folk og de bedste Heste.

det Hverv at føre Svenskerne „uden Skade“ og skjulte af Natten lige ind i de Danskes „Retranchement“, medens Forsvarerne laa i deres søde Søvn, „hvilket let kunde lade sig gøre, da Officererne drak dygtig“.

Bötticher skyndede nu paa med den sidste Del af Fremrykningen, og „halvanden Time før Dag“ — hvad der vil sige omtrent Klokken 4 om Morgenen — efter en Marche paa tolv og en halv Mil i til Dels meget vanskeligt Terræn, angreb Bötticher uden Ophold den danske Forskansning paa to Steder paa en Gang, men maatte trække sig tilbage igen, dels paa Grund af Bøndernes Modstand, dels fordi en vandfyldt Grav hindrede Angriberens Bevægelser. De svenske trak sig derfor hen bag nogle Højder for at afvente Dagens Komme og dermed Signalet til et nyt Angreb.

Saa snart det blev tilstrækkelig lyst, recognoscerede Bötticher selv Forholdene, og han saa da, at der paa det Sted, hvor Limfjorden („Harboøre Sø“), nærmede sig Havet paa et godt Musketskuds Afstand, havde Bønderne gravet en Grav mellem de to Vande, og den temmelig stærke Vind havde drevet Vandet fra „der See“ (formentlig Limfjorden) op til en anseelig Højde i Graven¹). Bag ved Graven var der opkastet et „lille Retranchement,

¹) Med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorvidt Aggertangen var gennembrudt i den Tid (Dr. Christensens Afhandling Pag. 536, Anmærkn.), skal nævnes, at Pufendorf skriver (den franske Udgave, Nürnberg 1697), at Vendsyssel „est séparé du reste de la Presqu'Isle par un petit Isthme, à l'entrée duquel les Ennemis avoient élevé un fort“. Naar man ikke tager det for nøje med Ordet „séparé“, tyde Udtrykkene snarere paa, at Tangen („Isthme“) ikke var gennembrudt. Den fortrinlige svenske Beretning bruger ogsaa Udtrykket, at Bønderne havde gravet en Grav. Dersom Tangen havde været gennembrudt i Forvejen, kunde Bønderne jo have sparet deres Arbejde.

bag hvilket Bønderne stode i stor Mængde og lystig skøde paa vore. Ved Siden af Bønderne til Fods holdt omtrent 150 Mand til Hest“.

Forsvarerne ere sandsynligvis blevne allarmede af Patrouillen ved Harboøre, og Officererne have aabenbart denne Nat i ethvert Fald ikke drukket mere, end at de i en Fart have faaet Folkene purrede ud og stillede op paa deres Pladser. Det synes i Følge Beskrivelsen og det næste Angreb, at der ikke kan være Tale om nogen lukket Skanse, men snarere om en lav Sandvold langs den nordre Rand af Graven, „bag“ hvilken Bønderne have fordelt sig paa hele Strækningen. Den svenske Beretning ¹⁾ siger end videre, at der oprindelig var omtrent 1500 bevæbnede Bønder i Retranchementet; men allerede efter det første Angreb løb mange af dem straks deres Vej — vel sagtens da de saa, hvor stærk Fjenden var. Sandsynligvis have de „600 og nogle“ Vendelboer, som havde fulgt Obl. Ziegler, først gjort sig usynlige, da Kirkebøgerne jo ikke fortælle om noget Mandefald blandt dem. Derimod ere alle Officererne, og i ethvert Fald en Del af Thyboerne, hvis Hjem jo ogsaa vare nærmest truede, samt den største Del af Rytteriet forblevne paa deres Post. De Danske synes altsaa at have talt højst 8—900 bevæbnede Bønder samt højst 150 Ryttere (Sogne-ryttere 3: bevæbnede og beredne Bønderkarle) og have næppe i Antal været stærkere end Fjenden, fra hvem de kun vare skilte ved en smal og lidet dyb Grav og en

¹⁾ Overkommissær Siltmanns Skrivelse, Aalborg 7/10 1657. S. R. A. Siltmann fulgte selv med til Hest under hele Ekspeditionen og var bl. a. ved Flankedækningen mod Lemvig og ved Fortroppen under den videre Marche.

lav Sandvold. Udfaldet af den forestaaende Kamp kunde derfor ikke være tvivlsomt.

Efter endt Recognoscering lod Bötticher den største Del af sine Folk sidde af, lod Rytterne angribe samtidig paa tre, Dragonerne paa to andre, forskellige Steder og førte selv alle Officererne samt Resten af Styrken til Hest mod Forskansningen. Uden at miste en Mand (saaledes siger den svenske Beretning) kom Svenskerne over Grav og Vold og huggede nu ned for Fode — „in der Furie“ — blandt de ulykkelige Bønder, af hvilke der dræbtes omtrent 200 foruden omtrent 80 Ryttere. Officererne bleve „mest tagne til Fange“. Det er sandsynligt, at Bønderne have greben til Flugten straks, da Fjenden satte over Forhindringen, og at de fleste ere blevne nedhuggede under Forsøget paa at komme bort. Havde hele Fjendens Styrke været paa Hestene, var Slagteriet vel blevet endnu værre. — De Svenskes Tab kendes ikke, men det har næppe været stort.

Endnu gav den utrættelige Bötticher sig ikke Tid til at nyde Hvilen. Der blev straks sendt en Styrke paa 100 Heste over Thisted mod Skanserne ved Nørresundby, hvor der i Følge de modtagne Efterretninger skulde være 70 Ryttere samt nogle Hundrede Bønder. Andre Styrker ere sandsynligvis gaaede i andre Retninger — saaledes have vi jo set, at den i Nykjøbing fangne Ritmester og hans Folk bleve befriede — og have spredt sig over Landet for at fuldende Bøndernes Underkastelse. Hovedstyrken synes at være marcheret til Thisted endnu samme Dag, hvilket gav $5\frac{1}{2}$ Mil til de $12\frac{1}{2}$ eller 18 Mil i to Dage og den mellemliggende Nat.

Den mod Nørresundby udsendte Rytterstyrke ankom dertil den 5. om Morgenen, efter et Ridt paa mindst

19½ Mil fra Agger, hvilken Strækning tilbagelagdes i to Døgn, eller, dersom Styrken har overnattet i Thisted, muligvis de 14 Mil fra Thisted til Nørresundby i et Døgn. Da Skansen imidlertid var fuldstændig forladt af de Danske, jog de svenske Ryttere i Følge deres Ordre øjeblikkelig videre til Hals Skanse (yderligere 5 Mil). I denne Skanse fandtes af Besætning kun „en Dienst-Kaptajn(?), en Konstabel og en Musketer“. Skansen ved Hals fik nu fast Besætning lige til August 1658. — Et dansk Skib, der var sendt over fra Kjøbenhavn med nogle Stykker Skyts samt andre Vaaben og en Del Ammunition, løb samme Dag ind ved Hals, og Besætningen, hvoriblandt en Underofficer af Oberstl. Ziegler's (Sjællandske Kommissarieregnskab 1657), blev ubehagelig overrasket ved, at Svenskerne straks styrtede ombord og bemægtigede sig Skib og Ladning.

Hermed var Bøndernes aabenlyse Modstand foreløbig slaaet ned. Siltmann erklærer, at „deres (Bøndernes) Ydmygelse var i Sandhed nødvendig; thi ellers vilde vi ikke have kunnet være her i Landet“. Det er dog betegnende for de jyske Bønders sejge Stædighed, at han i de samme Dage maa indberette, at han endnu ingen Vegne kan komme med Vendsyslerne. „welche, einen Weg wie den anderen, in ihrer Hartnäckigkeit verpleiben“. Det stemmer ogsaa godt hermed, at han den 13. Oktober skriver fra Viborg, at det er meget vanskelig i dette fattige Land, med de faa adelige Gaarde, at skaffe Kontributionerne til Veje. Alle Papirer, der kunne give Oplysning om Ejendomsforholdene, alle Lensebedsmænd, Ridefogder, Slotsskrivere o. l. ere skaffede af Vejen eller

flygtede, og Præsterne, der ellers, om de vilde, kunde give Oplysninger, ere „fulde af Træskhed“ og give med Villie fejl Underretning¹⁾).

Det vides ikke med Sikkerhed, hvor mange af de danske Officerer, der toges til Fange, og hvor. Naar det i Danske Magasin 5 R., 3. Bd. siges, at Skanserne ved Nørresundby og Hals „indtoges“ o. s. v. samt at Niels og Jørgen Lykke fangedes, saa vide vi nu, hvorledes det forholder sig med denne „Indtagelse“ og med Skansernes Besætning. Det vides tillige, at den før omtalte Ritmester Schellner den 5. Oktober i Nykjøbing paa Mors fik Underretning om, at de to danske Oberstløjtnanter og Ritmesteren vare fangne, og da de svenske Ryttere først samme Dag kom til Nørresundby og Hals, kunne de tre Officerer ikke være blevne fangne i denne Del af Vendsyssel, men maa være tagne tidligere og da rimeligvis ved Agger, hvor Ziegler ganske sikkert har været til Stede, de to Rytterofficerer sandsynligvis ogsaa, eftersom det meste af Rytteriet var marcheret her til. Ziegler skriver ogsaa selv 1662, at „da Fjenden om Efteraaret (1657) haardt angreb Stedet (Forskansningen ved Agger) og Folkene for største Delen vare løbne bort, faldt jeg og Oberstltn. Lykke i Fangenskab“.

Man kan ikke andet end beundre General Bötticher og hans Ryttere for deres Præstationer. Fra den 2. til 5. Oktober ved Middagstid, altsaa i tre Nætter og knapt

¹⁾ Endnu et Vidnesbyrd om det samme er nogle i Stockholm værende Skrivelser fra Ridefoged paa Oberstltn. Anders Sandbergs Gaard, Lundbæk, Erik Justesen ved Navn, til en af de svenske militære Embedsmænd, og hvori han træder meget energisk op mod Embedsmandens Fordringer overfor Bønderne paa Godset.

fire Dage havde en Del af dem tilbagelagt mindst 37 danske Mil eller 10—11 Mil i Døgnet, og dette for en Del i meget vanskeligt og ufarbart Terræn. Alene den 2. Oktober og Natten mellem den 2. og 3. tilbagelagde de 12½ Mil for umiddelbart derefter at forsøge en Overrumpling af Fjenden. — Med Energi og Omsigt havde Bötticher saaledes løst sin Opgave: han har ikke opholdt sig med Plyndren og Røven, hvor han kom frem, men har alene haft sin Opgave for Øje.

Da der i Carl Gustavs Hær fandtes et betydeligt Antal højere Officerer, der i Energi, Duelighed og Samvittighedsfuldhed stode paa Højde med Bötticher, og da den daværende svenske Soldat paa sin Vis stod fuldt ud paa Højde med Førerne, bør ingen undre sig over, at vore løst sammenføjede og næsten fuldstændig uøvede Afdelinger ved næsten alle Lejligheder i Krigen 1657 hurtigt bukkede under overfor Modstanderen. At det ikke kunde gaa Bønderhobene bedre, er selvindlysende. Ganske vist var Tabet af Menneskeliv ikke saa stort som hidtil antaget (Pufendorf m. fl.), men det var dog mere end stort nok.

Fremrykningen fra Haderup stiller sig altsaa saaledes:

Hele Korpset . .	{	2. Oktober, Natten mellem 2. og 3. samt den 3. Oktober, Haderup—Thisted	18 Mil.
Detachmentet til Nørresundby og Hals	{	[overnattet i Thisted Natten 3.—4.] 4. Oktober og Natten mellem 4. og 5. Okt. Vejen Thisted—Nørresundby . . .	14 Mil.
		og derefter straks den 5. om Form til Hals	5 Mil.

Dr. Christensen anser det for ganske umuligt, at Prof. Fridericia kan have Ret i, at Bötticher med sine Regimenter har deltaget i Stormen paa Frederiksodde den 23. (!) Oktober (Pag. 539 Anm.). Han støtter denne Antagelse dels paa, at Opholdet i Vendsyssel var saa langt og Vejlaengden til Frederiksodde saa stor, at Marchen ikke kunde udføres, selv om Bötticher gik over Fjorden ved Aalborg, dels paa en Formening om, at Bötticher saa vel under Indmarchen i som Udmarchen fra Vendsyssel gik over Agger. Naar man imidlertid har set, hvad Korpset var i Stand til at præstere i Retning af Marche, og da der intet foreligger om, at Bötticher har gjort noget Ophold i Vendsyssel, hvilket endog er meget usandsynligt, saa er det indlysende, at hvad enten Korpset gik tilbage over Aalborg eller over Agger, vilde det uden Vanskelighed kunne naa at komme til Frederiksodde i god Tid inden Stormen — der i øvrigt fandt Sted den 24. Oktober, ikke den 23. — Vi vide, at en Del af Korpset marcherede fra Viborg til Hals fra den 1. til den 5. Oktober. Bötticher vil da kunne marchere samme Vej tilbage i Tiden til f. Eks. den 12., og fra Viborg til Frederiksodde vil han kunne marchere i tre Dagmarcher (à c. 7 Mil) og altsaa være i Frederiksodde den 15. Oktober — eller, om han vilde unde Tropperne kortere Marcher, nogle Dage senere.

Formeningen om, at Bötticher begge Gange gik over Agger, støtter sig dels paa Angivelserne af Kvarterer hos Pufendorf — nemlig at Marchlinierne paa enkelte Strækninger løbe ud fra hinanden og derved formentlig angive, at Vejen er tilbagelagt to Gange — dels paa enkelte andre Efterretninger, som dog tillægges mindre Betydning. Det er imidlertid nævnet tidligere, at Bötti-

cher delte sit Korps paa Marchen mellem Haderup og Lemvig, og at en Deling ogsaa har funden Sted oppe i Vendsyssel. Som Følge heraf vil Dr. O. Nielsen formentlig beholde Ret i sin Opfattelse (P. 537 Anm.). Den flere Gange nævnte Ritmester Schellner angiver i øvrigt at have faaet Böttichers Ordre den 5. Oktober om at afgaa til Forening med Generalen ved Aalborg og medtage alle de Baade og Pramme, han kan faa fat i. Dette viser, at Böttlicher paatænkte en Overgang ved Aalborg. At han ikke skulde vove at udføre en saadan af Hensyn til Strømgang, er lidet sandsynligt, da Svenskerne jo ikke plejede at vige tilbage for den Slags Foretagender, og det samme var jo udført af Helm Wrangel i 1644.

Det er i øvrigt højst tvivlsomt, hvorvidt de paa Kortet hos Pufendorf angivne „itineræ & mansiones Rx: Mis: Sueciæ“ betegne Korpsets Nattekvarterer; thi hvis saadant var Tilfældet, skulde Landsbyen Haderup have Nummer mellem Nr. 33 (Viborg) og Nr. 34 (Lemvig). Positiv urigtigt er det, at Lemvig og Nørresundby ere angivne som Nattekvarterer under Indmarchen. Sikkert er det, at Tallene fra 47 til 61 følge Carl Gustavs egen Rejse til Wismar og tilbage igen til Heils umiddelbart før Overgangen til Fyen, saa at i ethvert Fald disse Tal svare til den citerede Overskrift paa Kortet, og disse Tal slutte sig umiddelbart til den formentlige Afslutning (Nr. 46) paa Korpsets Tog til Vendsyssel.

Dr. Christensens Bemærkning Pag. 539—40: „Den 23. Okt. var Fæstningen bleven stormet og den danske

Hær tilintetgjort: 4000 Mand bleve fangne. Resten af Besætningen nedsablet* viser tydeligere end noget andet, hvor træffende den samme Forfatters Bemærkning Pg. 520 er — „at Krigsbegivenhederne i Jylland i de nævnte Aar ere i en paafaldende Grad ubekendte . . .“, og det turde derfor maaske være af Interesse nærmere at omtale nogle Forhold vedrørende

Stormen paa Frederiksodde
den 24. Oktober 1657.

Det er urigtigt, at den danske Hær blev tilintetgjort, og det er urigtigt, at 4000 Mand bleve fangne; den danske Hær stod paa Øerne og i Skaane, og Antallet af fangne var maaske ikke engang 2000 Mand. Frederiksodde var endnu ikke hverken ved sit Anlæg eller ved sin Besætning nogen Hovedfæstning, der dækkede Adgangen til Øerne eller til Jylland. Det var endnu kun et forholdsvis vidtløftigt men ufuldendt Brohoved, der sikrede Passagen mellem Jylland og Øerne, og Besætningen var saa vel i Kvantitet som i Kvalitet aldeles utilstrækkelig¹⁾.

¹⁾ I kgl. Bibliothek, Gl. kgl. Saml. Fol. 716, findes et Bind Planer over Fæstningerne i Danmark, som maa skrive sig fra Tiden før 1658, da ogsaa de skaanske m. fl. Fæstninger ere indtegnede. Heri er Frederiksodde fremstillet som fuldt færdig, med de 7 hele og 2 halve Bastioner. Da de svenske Regimenter imidlertid under Stormen marcherede lige over Gravene ind i Fæstningen, skal dette Plan sandsynligvis kun give et Billede af Fæstningens Udscende, naar Arbejderne engang bleve fuldendte. Planerne ere uden Tvivl tegnede af Ingeniøren Georg Hoffman.

Der er dog intet at sige til, at disse Urigtigheder forekomme i Dr. Christensens Artikkel, da denne Forfatter ikke har kunnet vide bedre Besked med disse Forhold, eftersom samtlige Historieforskere, der hidtil have behandlet dem, have fremsat lignende Angivelser. Selv Professor Fridericia har i sit fremragende og højest interessante Arbejde „Adelsvældens sidste Dage“, der bringer saa overordentlig meget nyt og korrekt om de militære Forhold i denne Periode, ikke helt truffet det rette med Hensyn til Stormen paa Frederiksodde. Det efterfølgende skal derfor være Forsøg til et Korrektiv af Professorens Fremstilling, saaledes som det resulterer af en speciel Undersøgelse. Naar Resultatet som Følge heraf kan blive en anden Opfattelse af Forholdene ved Frederiksoddes Storm end den hidtil bekendte, maa det erindres, at dette Resultat skyldes en Fordybelse i et enkelt Spørgsmaal, som Forfatteren af en Haandbog i det hele Tidsafsnits Historie selvfølgelig ikke har kunnet indlade sig paa¹⁾. Sagen er, at det danske Kildemateriale er saa godt som intet med Hensyn til disse Begivenheder, og det er navnlig i Rigsarkivet i Stockholm, man skal søge Oplysningerne. Tidligere Tidens Historieskrivning har derfor nærmest holdt sig til den mundtlige Overlevering med dennes Overdrivelser baade i hin Tid og senere, og endnu i de nyeste Arbejder kan dette spores meget stærkt.

¹⁾ Hertil kommer, at Sagerne fra Carl Gustavs Tid vistnok ere blevne samlede og ordnede, efter at Professor Fridericia i det svenske Rigsarkiv undersøgte disse Forhold. Derfor kunne Sager, som nu ere let tilgængelige, tidligere have ligget spredte paa Steder, hvor ingen vilde falde paa at søge dem.

Saaledes skriver Prof. Fridericia ¹⁾, at ... „det bedste af Rytterregimenterne ... var blevet forlagt til Fyen“ og senere: „Saaledes var Modstanden kun svag, skønt Garnisonen, vistnok henved 6000 Mand, var den svenske Hær overlegen i Antal“. Endvidere: „Hvor uhyre var ikke Tabet for det levende Værns Vedkommende!“ og opgiver „efter svenske“ Kilder Tabet til blandt andet 2000 hvervede Knægte og 2000 Bøndersoldater fangne samt 1100 faldne Officerer og Soldater.

Idet det med Sikkerhed kan antages, at de svenske Beretninger — navnlig under de foreliggende politisk-militære Forhold — have gjort det mest mulige ud af Sejren og sætte dennes Resultater saa højt som muligt, skulle vi anføre en Del Opgivelser af de Danskes Tab den 24. Oktober, tagne af forskellige Aktstykker (alle svenske), for derigennem et søge at naa et Resultat med Hensyn til dette Punkt.

Der haves

1) en Relation fra Gen.-Kvartermesterltn. Erik Dahlberg ²⁾, øjensynlig skreven faa Timer efter Kampen, endnu under det friskeste Indtryk af denne, men ogsaa inden nøjagtig Underretning var indhentet om Forholdene. Heri siges, at Fæstningen forsvaredes af 5700 bevæbnede Soldater. Der erobredes 41 Fodfolks- og Dragonfaner; 3000 Menige samt 500 Over- og Underofficerer fangedes, medens 2300 Mand (herunder de bevæbnede Borgeres Tab) taltes op som døde. Det er rimeligvis denne Beretning, der er trykt ³⁾.

¹⁾ Anf. Skrift p. 295.

²⁾ Carl X Gustavs Tid; Handlinger vedrørende Armeerne; Danske Krig; Betænkninger og Diarier. S. R. A.

³⁾ Prof. Fridericias nævnte Skrift, Henvisning 6. Bog, Nr. 59.

Derefter er der i samme Aktstykke, men aabenbart noget senere, tilføjet følgende „nøjagtige“ Oversigt over Besætningen:

	Antal Mand
Under Oberstløjtnant Linderoth som Kommandant .	630
— — Bessell	780
— Oberst Rosencrantz	800
— Oberstløjtnant Powisch	780
— — Claus Dyre	600
Fyenske Adels Kompagni	480
Under Oberstløjtnant Eiler Holck	650
— Kaptajn Brabenhahrers(?) Dragoner	130
Rigsmarsken Anders Billes Regiment	320
Sammes Dragoner	120
Kommanderede Ryttere	40
	Summa . . . 5330
Yderligere Borgere som have værget sig	450
Artilleriofficerer og -betjente ere ikke medregnede.	

Her have vi Maksimumsangivelsen. Den ser ved første Øjekast ret tillidvækkende ud paa Grund af sine detaillerede Angivelser, og det er aabenbart den, hvis Angivelser ere lagte til Grund for Antallet af Besætningen. Den er i Virkeligheden fuldstændig urigtig, og den skal nu efterhaanden blive reduceret, som den fortjener det.

II) Fortegnelse ¹⁾ over Fangerne, nemlig: 6 Oberstløjtnanter, 8 Majorer, 26 Kaptajner, 27 Løjtnanter, 26 Fænrikker, 56 Underofficerer og „mindst“ 2000 menige Knægte „foruden hvad der har forstukket sig i Buskene og Moradserne“. I det samme Aktstykke angives Antallet af døde Officerer og Menige til „1100 eller lidt derover“.

¹⁾ Samme Sted som Aktstykket I.

Nu er altsaa Fangernes Antal reduceret til „mindst“ 2000 Knægte (før 3000) og 149 Over- og Underofficerer (før 500), de dødes Antal til 1100, idet dog Borgerne muligvis ikke ere indbefattede heri; men da Antallet af kæmpende Borgere paa Maksimumslisten under I) kun ansættes til 450, er der langt til 2300 døde. — Fanernes Antal er bleven til 33 mod 41 før.

III) Navnefortegnelse, vedlagt Wrangels Relation af 27. Oktober til Carl Gustav, over de fangne Officerer og summarisk Fortegnelse over de døde Officerer og Menige. — Antallene ere ganske de samme som under II), dog at der er tilføjet, at der er fanget 1 Løjtnant, 3 Underofficerer og 19 menige Ryttere af Rigsmarskens Livkompagni samt nogle faa Konstabler.

IV) „Korte Relationer“ fra Carl Gustav til forskellige (Fyrster, diplomatiske Agenter, det svenske Rigsraad o.s.v.) om Frederiksoddes Erobring og indeholdte i den svenske Rigs-Registratur for de første Dage af November (bl. a. Fol. 2214). Heri angives Fangernes Antal til „over“ 2000, de dødes til 1000. — Disse Tal maa være de af Wrangel angivne, da Kongen jo var i Wismar.

Man kan altsaa nu sige, at Frederiksoddes Besætning den 24. Oktober om Morgenen har talt omtrent 3000 Mand ialt, og den har ikke været den svenske Hær overlegen i Antal, men endog været betydelig underlegen.

Navnefortegnelsen under III) giver det bedste Korrektiv til den „nøjagtige“ Fortegnelse under I). I Følge Navnefortegnelsen var der tagen til Fange Officerer og Underofficerer af følgende Regimenter og i følgende Antal:

	Officerer	Under-officerer
Af „Rigsmarskens Livregiment til Fods“ ¹⁾	17	8
— Det Linderoth'ske Regiment t. F.	14	4
— Det Bessell'ske —	17	9
— Det Rosenkrantz'ske —	17	11
— Powisch' —	10	3
— det Lykke'ske Rgt. t. F. (Obl. Claus Dyre)	11	16
Summa . . .	86	og 41

Hertil kommer endvidere nogle faa Officerer m. fl. af Rigsmarskens Stab samt enkelte Artilleri- og Ingeniør-officerer.

Altsaa fandtes „Fyenske Adels Kompagni“, 480 Mand, ikke i Fæstningen²⁾. Endvidere høre Eiler Holcks 650

¹⁾ Fortes af Oberstløjtnant Eiler Holck.

²⁾ Dette fremgaar i øvrigt ogsaa af en Skrivelse fra Oberst Lobrecht. Chef for det nylig opstillede Fyenske Regiment til Fods, af ^{19/10} 1657, til Anders Bilde (Anders Bildes Papirer i Skoklosters Arkiv i Stockholm). — Disse Papirer betegner Prof. Fridericia i Henvisningerne, 6. Bog, Nr. 59), som „Rester“ og henviser til, at et gammelt svensk Skrift hævder, at der fandtes flere vigtige Sager deriblandt. Denne Formodning er sikkert rigtig. Bildes Papirer udgøre nu kun en lille Pakke, men det ses af Wrangels Korrespondance, at Samlingen har været større. Wrangel har saaledes selv udtaget en Del „Schartequet“ til Brug ved de svenske Udskrivninger af Mandskab i Jylland fra Januar 1658, og i flere Skrivelser til Carl Gustav siger Wrangel gentagne Gange, dels at Bilde ønsker en Del af sine mere private Papirer udleverede, da han vil faa Brug for dem som Bevis mod sine „Fjender“, der ville skade ham, dels at der findes en Samling meget vigtige politiske Papirer, særlig vedrørende den danske Krones Forhold til Hertugdømmerne. Da den dødelig saarede Marsk benytter enhver Lejlighed, naar Wrangel besøger ham, til indtrængende at bede om sine Papirer, foreslaar Wrangel, at der vises den tapre men dybt ulykkelige Bilde den Gunst, at han i det mindste kan faa en Afskrift af de Brevskaber, han mest ønsker.

Mand, Rigsmarsken Anders Bildes Regiment, 320 Mand, sammes Dragoner 120 Mand og Kapt. Brabenhahrers(?) Dragoner, 130 Mand, til samme Regiment, nemlig Rigsmarskens blandede Fodfolks- og Dragonregiment. Dette havde under Oberst Paul Benfeldt (Bentfeldt) taget virksom Del i Kampene i Holsten, hvor Benfeldt blev tagen til Fange og Regimentet oprevet — syv Kompagnier bleve dels nedhuggede, dels fangne — hvorefter Anders Bilde, der selv havde opstillet Regimentet, som ogsaa almindeligt bar hans Navn, tog de svage Rester med sig til Frederiksodde. Claus Dyres Regiment er det samme som Oberst Valdemar Lykkes „Gamle Jyske Regiment til Fods“ og var den 27. September, i et Antal af 400 Mand ialt, blevet indskibet i Glückstadt og sejlet til Frederiksodde. Altsaa har det den 24. Oktober hverken talt 400 Mand eller 600, som af de Svenske angivet.

I det Aktstykke, hvorpaa Professor Fridericia støtter sin Opgivelse af den danske Styrke i Frederiksodde, hedder det om Fangerne: „... 2000 gemene Soldater och något deröfver, föruthan de som hafwa sigh i Buskar och Moras förstuckit och 2000 Bönder som finge gåå heem“.

Denne Angivelse kan vel være tilstrækkeligt Grundlag for Professorens Udtalelse, at „2000 Bøndersoldater var gjorte til Fanger“; men Professoren synes selv at have tvivlet om Rigtigheden af, at de 2000 Bønder fik Lov at gaa hjem, da han jo kun siger, at de var gjorte til Fanger. Alle øvrige Efterretninger tale ogsaa stærkt imod Rigtigheden af, at de Svenske have sluppet Bøndersoldaterne løs — saaledes de anførte Oversigter (I, II og IV) over Fanger m. m. samt de høje Officerers (Wran-

gels, Dahlbergs m. fl.'s) Relationer, der ikke nævne et Ord derom.

Foruden dette, at Menneskematerialet i sig selv var alt for kostbar en Vare til, at Svenskerne skulde have sluppet 2000 unge Karle løs uden videre, taler Svenskernes hele øvrige Forhold i denne Krig stærkt imod, at de ved Frederiksodde have vist en saadan Overbærenhed. I den foregaaende Del af Krigen vare saadanne Fanger, der vare indfødte Danske, blevne omhyggelig pillede ud, formerede i Batailloner og sendte til de svenske Fæstninger i Pommern og Liffland. Endvidere foretog Svenskerne fra December 1657 stærke Udskrivninger af jyske Bønderkarle, der ligeledes sendtes over Østersøen. En Opgørelse, som Forfatteren heraf har foretaget efter svenske Kilder, viser, at Antallet af udskrevne og bortførte unge Karle (altsaa ikke Krigsfanger) i disse Aar udgør mindst 8300 Infanterister, 2250 Dragoner og 2200 Ryttere eller ialt 12750 Mand.

Motiverne til disse Udskrivninger ere i Følge Ordren af 21. December 1657 (Svenske Rigsregistratur Fol. 2840) disse, at Hvervningerne i Tyskland ikke have tilstrækkelig Fremgang, og det er vanskeligt at skaffe Garnisoner nok til Ingermanland og Liffland o. s. v. „.... Selv om vi maaske ingen Tjeneste faa af dem nu, mene vi, 1) at vi trække Kræfterne bort fra Fjendens Lande, saa at, dersom det nu kommer til Fred, Fjenden ikke saa snart skal bryde denne igen, og 2) at vi hermed ville besætte Ingermanland, hvor mange Familier ere gaaede over til Russen“. De danske Bønderkarle vare altsaa udsete til at kolonisere nævnte Provins og forstærke den „Militærgrænse“, som ogsaa tidligere svenske Konger havde interesseret sig saa stærkt for.

Den Pag. 136 citerede Bemærkning af Prof. Fridericia om Rytteriet kunde lade formode, at der i Frederiksdode fandtes andre, om end mindre gode, Rytterregimenter; men dette er saa langt fra Tilfældet, at der kun fandtes en lille Brøkdæl af et enkelt Kompagni, da alt det øvrige Rytteri efterhaanden var ført over til Fyen.

Af hvilket Værd i militær Henseende vare nu de 3000 Mand, der udgjorde Besætningen i Frederiksdode?

To af de seks Regimenter: Rigsmarskens (Eiler Holcks) og Rosenkrantz' (Jørgen Gundesen), vare „hvervede“ i Foraaret 1657, men bestode næsten udelukkende af danske Bønderkarle, dels udskrevne, dels virkelig hvervede. Det første havde som nævnt allerede før taget Del i Krigen, men bestod nu kun af nogle „lasede og abgerissene“¹⁾ Rester af et oprindelig smukt Regiment. Rosenkrantz' Regiment bestod nu hovedsagelig af en Hob nylig udskrevne fyenske Bønderkarle, der vare uden Uddannelse. Det nu meget svage Jyske Regiment havde kæmpet tappert i det Bremenske, og det var navnlig dette Regiment og Rigsmarskens, der ydede tapper Modstand under Stormen²⁾. De øvrige tre „Regimenter“, nemlig Linderoths, Bessells og Powisch' bestode alene af de jyske Bønderkarle, der i den første Halvdel af August over Hals og Hoved vare bleven udskrevne og førte til Fæstningen. De havde altsaa nu været Soldater i to Maaneder, men havde ingen Uniformer endnu og ingen Faner.

¹⁾ Brev fra Wrangel 26/57. S. R. A.

²⁾ Erik Dahlbergs Rapport. Svenskerne lede i Stormen et Tab af omtrent 300 dode og saarede (Wrangels Rapport 27/10 57).

Hertil kommer at Sult og anden Nød drev de endnu udisciplinerede Bønderkarle til skarevis at løbe bort fra Fæstningen til deres Hjem i Jylland og Fyen, og der herskede stor Sygelighed iblandt dem. En Fortegnelse blandt Anders Bildes Papirer¹⁾ viser saaledes, at omtrent midt i Oktober var Antallet af bortløbne 166 Mand, medens 484 Mand vare syge. Disse syge ere uden Tvivl talte med blandt Fangerne, men maa gaa fra i Antallet af kæmpende.

Wrangel vidste fuldkommen god Besked med Forholdene i Fæstningen, dels gennem Spioner, dels gennem Overløbere²⁾, og det hed sig, at der blandt de Menige herskede megen Misfornøjelse, hvilket de talrige Deser-tioner blandt Bønderkarlene jo ogsaa tyder paa. Tillige herskede den mærkelige Skik, som i øvrigt var almindelig overalt i den Tid, at Belejrer og Belejret jævnlig udvekslede fangne Officerer med hinanden — saaledes den 22. Oktober, et Par Dage før Stormen. Wrangel vidste tillige, at Anders Bilde nylig havde været meget syg og endnu var svag.

Det hedder i Beretningerne, at de Svenske toge 33 Fa-ner og Standarter. Hermed har det ogsaa sin egen Sammen-hæng. Dels havde Linderots, Bessells og Powisch' Regi-menter ingen Faner, dels vare kun Rester af Rigsmarskens

¹⁾ Skokloster Arkivet. S. R. A.

²⁾ Prof. Fridericia omtaler i Henvisning 6. Bog Nr. 58) en tysk Overløber, der har givet Underretning om Besætningens Styrke i Slutningen af September. Wrangel skriver ^{21/9}, at to Kaptajner ere deserterede til ham fra Fæstningen: den ene en født Tysker, den anden en Skotte.

Regiment og Jyske Regiment til Stede — saaledes stode flere Kompagnier af det sidste Regiment i Holsten som Fæstningsgarnisoner. Antallet 33 kan derfor kun være fremkommet ved, at en Del i Fæstningsmagasinerne opbevarede, gamle, kasserede Faner¹⁾ med Tak ere medtagne som „erobrede“. Den endnu opbevarede originale Fortegnelse²⁾ i Stockholm siger bl. a ogsaa om Nr. 24: „gammel, sønderskudt“; Nr. 25 er „sønderreven“; Nr. 26 er kun „en Stok af en sønderreven Fane“; men Nr. 27 er endda kun „et Stykke af en gammel sønderbrudt Fancstok“.

„Frederiksoddes Fald skyldtes ikke Uheld eller Fjendens numeriske Overlegenhed, direkte og indirekte stammede det fra Uduelighed og Demoralisation . . .“: disse ere en højt fremragende Historikers³⁾ sammenfattende Dom i Anledning af Begivenhederne hin 24. Oktober. Saa stor har Mangelen paa Indsigt været hos den store Mængde i hin Tid, saa stor Perfiditeten og Ondskaben — mod bedre Viden — hos nogle (her tænkes selvfølgelig ikke paa Svenske), der i deres egen Interesse udnyttede Begivenheden med Tilsidesættelse af Sandhed og Ret og med Tilsidesættelse af Fædrelandets Interesser, at endnu, næsten to og et halvt Aarhundrede efter ere vi ikke naaede videre, end at vi gaa hine samvittighedsløse Bagvaskeres Ærinde og benytte denne Begivenhed til at fremsætte Sigtelser mod en enkelt Stand og specielt mod

¹⁾ Den Slags gamle Faner fandtes i alle Fæstninger, saaledes som det fremgaar af Fæstningsregnskaberne.

²⁾ Trykt i *Theatrum Europæum*.

³⁾ Prof. Fridericia anf. Skrift.

den daværende Repræsentant for denne Stand, den af hine Bagvaskere hadede, misundte og delvis frygtede Mand, Rigsmarsken Anders Bilde. Mod ham særlig vendte det uvidende, opviglede Folk sin Vrede; det var ham, hvem Hofkredsene i Kjøbenhavn frakendte Ære og Duellighed: ham der, syg og svag, forblev paa det mest udsatte Punkt, skønt han i Følge sin Stilling som den danske Hærs Overhoved, som Organisator og Ordner, egentlig ikke hørte hjemme her. Ja, dersom han havde været Skyld i, at Frederiksoddes Besætning var saa utilstrækkelig i enhver Henseende, saa kunde man med Rette bebrejde ham noget; men det vides jo, at han ved sin Ankomst fra Hertugdømmerne i September forefandt en Fordeling af de danske Stridskræfter, som han ingen Indflydelse havde haft paa.

Hvorledes har ikke Ondskaben og Uretten triumferet den Gang, naar Virkningerne endnu i vore Dage ere saa kraftige! Og det var navnlig denne Begivenhed: at en syg og svag Mand, omgivet af kun en Hob uøvede Bønderkarle, blev overvunden af en Fjende, der stod paa Højden af Datidens Krigskunst og Kriegerdygtighed, det var den, der blev saa kraftig en Løftestang til at styrte i Støvet den eneste Stand, for hvem Fædrelandet virkelig betød noget.

Betragter man alene den militære Side af Sagen, maa enhver indrømme, at saaledes som Forholdene faktisk forelaa hos de to Modstandere, betegner Begivenheden i Frederiksodde den 24. Oktober 1657 vel en Ulykke for Nationen, men er ikke nogen Skamplet. 3000 hovedsagentlig uøvede Bønderkarle bleve overvundne af en i Tal betydelig overlegen Modstander, der i militær Kraft var mange Gange stærkere. At Begivenheden

fra svensk Side udbasunedes som en Vaabendaad af første Rang var et nødvendigt politisk Træk, som ogsaa bar rigelig Frugt — at den kunde faa saa skæbnesvangre Virkninger i Danmark taler hverken til Fordel for Nationens sunde Sans eller til Gunst for deres Oprigtighed og gode Villie, der i hine mørke Dage vare de virkelig styrende og ledende ¹⁾).

Til Slut skal omtales en særegen Begivenhed fra denne Krig, nemlig Rigsmarskens formentlige Marche fra Ribe til Frederiksodde under Belejringen. Det har hidtil været den almindelige Antagelse ²⁾), at Anders Bilde indskibede sig med en Del Tropper i Glückstadt, sejlede til Ribe og derfra marcherede gennem det af Fjenden besatte Jylland til Frederiksodde. Ja Pufendorf ved endog at fortælle ³⁾), at Anders Bilde først marcherede til Kolding og der fra til Frederiksodde. Prof. Fridericia siger, at Marsken havde 1000 Mand Infanteri med sig, at han afgik fra Glückstadt den 2. September og ankom til Frederiksodde midt i September. Professoren har aabenbart selv næret nogen Mistro til Rigtigheden heraf; thi han finder det „mærkeligt nok“, at det lykkedes at komme

¹⁾ Det var dem, Christen Skeel advarede Kongen imod, da de udsprede Mismod, søge at skabe Forvirring og udsætte Konge og Rige for den største Fare ved deres Skamskrifter. „De nyde Lejde og med vores Formue beriges, som af ingen anden end Eders Majestæt dependere og alting med Eders Majestæt opsætte“. Rigsraadsbreve ^{2/11} 1657.

²⁾ F. Eks. Fridericias anf. Skrift Pag. 278 og Meidell: Fra Enevældens Dæmring Pag. 139.

³⁾ Den franske Udgave Pag. 398.

gennem den svenske Belejningshær¹⁾. Kaptajn Meidell lader Rigsmarsken indskibe sig allerede den 15. August samme Sted; han bliver vel opholdt af Modvind o. s. v., men slipper alligevel ind i Fæstningen. En Fortælling om, at Marsken sejlede Jylland rundt med sine Skibe og Folk, betragter Meidell som en af de mange Bagvaskelser mod Anders Bilde.

Og dog er netop denne Fortælling rigtig, det andet urigtigt. Allerede dette, at Beretningerne om denne mærkelige Marche ere afvigende fra hinanden, maatte gøre Forskeren forsigtig. Siden den 25. August laa Wrangel foran Fæstningen, hans „Partier“, stærke Rytterafdelinger, gennemstrejfede hele det sydlige Jylland og holdt specielt Øje med Egnen omkring Ribe, da Spionetterretninger sagde, at den danske Rigsmarsk paatænkte at gaa i Land her for at marchere tværs over Halvøen.

Allerede den 10. August skriver Carl Gustav til Wrangel, at han har sikker Efterretning om, at Anders Bilde med de Ryttere, Knægte og Dragoner, han har hos sig, vil gaa ad Søvejen til Ribe²⁾, og den 30. underrettes Wrangel om, at Bilde vil forsøge pr. Skib at komme til Ribe og derfra vil marchere til Aarhus eller Aalborg, og Wrangel skal absolut forhindre, at dette sker.

Men Anders Bilde har næppe for Alvor tænkt paa at forsøge noget saa dumdristigt. Han har bestemt sig til at benytte Søvejen nord om Skagen, og for at lede Fjenden,

¹⁾ Endnu stærkere fremtræder denne Tvivl i „Danmarks Riges Historie“ (Side 383), hvor Professoren indskrænker sig til en kort Bemærkning om, at Anders Bilde med 1000 Mand naaede ind i Fæstningen, uden nærmere Angivelse af Maaden, hvorpaa dette skete.

²⁾ Svenske Rigs-Registratur Fol. 1631 og 1711.

hvis gode Efterretningssystem han sikkert har kendt alt for godt til, at han kunde tænke paa at skjule sin Indskibning, paa Vildspor, har han selv udspredd Rygtet om den paatænkte Landgang ved Ribe. Derfor indløbe Efterretningerne Slag i Slag i det svenske Hovedkvarter i Slutningen af September, at nu er Marsken ankommen ad Søvejen.

Saaledes skriver Wrangel den 20., at han i Følge Kongens Befaling (nu har Kongen altsaa erfaret den rette Sammenhæng, men for sent) havde givet Admiral Geertson Ordre til at krydse ved Skagen for at opsnappe Marsken: men han har nu erfaret, at Marsken for fire Dage siden (altsaa den 16. eller 17.) er ankommen til Fyen, og Wrangel har selv set, at to hollandske Skibe, fulde af Bildes Folk, ere løbne ind til Frederiksodde¹⁾.

Fra Aalborg skriver den tidligere omtalte svenske Spion (formentlig en dansk Borger) den 21.: „For tre Dage siden er vor Rigsmarsk med fem Skibe fra Glückstadt sejlet forbi Sæby til Frederiksodde. Han havde med sig 2000 Mand, nogle sige 4000. Han har haft god Vind og er nu vel naaet til Stedet. Han har været meget syg og har ladet hente Præsten fra Sæby ud til sig for at berette sig“²⁾.

Den 26. har Wrangel faaet nye Efterretninger og skriver, at Bilde har været meget syg og er det endnu efter sin Ankomst til Frederiksodde. Han har ladet sig berette ved Samsø. Han havde med sig omtrent 1000 Mand, men mest „lasede og abgerissen“³⁾. Samme Dag deser-

¹⁾ Wrangels Breve. S. R. A.

²⁾ Den danske Krig, Jylland og Øerne 1657—58. S. R. A.

³⁾ Wrangels Breve. S. R. A.

terede de to tidligere omtalte Kaptajner til Svenskerne, og de have nok sørget for at være forsynede med gode og paalidelige Efterretninger for at være sikre paa en god Modtagelse hos Wrangel.

Endelig skal det nævnes, at Anders Bilde døde den 10. November og ikke den 9. som hidtil antaget. Wrangel skriver nemlig den først nævnte Dag, at Rigmarsken døde „i Dag, tre Timer efter Midnat“¹⁾.

¹⁾ Wrangels Breve. S. R. A.